

Bessenyei József – Draskóczy István (szerk.): Pénztörténet – Gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. születésnapjára.

Mirio, Budapest – Miskolc, 2009. 394 oldal.

Buza János a magyar kora újkori gazdaságtörténeti kutatások egyik legismertebb és legnagyobb tapasztalattal bíró alakja. Érdeklődésének fókuszában leginkább a 16–17. századi kárpát-medencei gazdasági folyamatok állnak, ám több mint négy évtizedes kutatómunkája során számos egyéb kérdéskört, diszciplínát érintett: mintegy 150 írása egyaránt foglalkozik gazdaság- és gazdálkodástörténeti, társadalom-, pénz-, jog- és politikatörténeti kérdésekkel. Több évtizedes kutatói és oktatói tevékenységének elismerése e közelmúltban megjelent tanulmánykötet, amelyben harminc történész, levéltáros, barátok, kollégák és tanítványok tisztelegnek Buza János előtt hetvenedik születésnapja alkalmából.

Egy majd négyszáz oldalnyi terjedelmű, a történeti diszciplínák és korszakok széles spektrumát érintő kiadvány minden tanulmányát nyilvánvalóan nem lehet részletekbe menően értékelni, ezért elsősorban a kötetben érintett kérdéskörökre, illetve bizonyos tanulmányok által felvetett fontosabb problémákra fókuszálók ismertetésében. Miután Buza János munkássága alapvetően a kora újkorra koncentrál, ezért az ezzel a korszakkal foglalkozó írások vannak többségben, szám szerint tizenhat tanulmány érinti ezt az időszakot, tizennégy pedig középkori, illetve 19–20. századi gazdaság- és társadalomtörténeti kérdéseket tárgyal.

A kötetben megjelenő tanulmányok tekintélyes hányada vizsgálja a Buza János legfontosabb kutatásait érintő gazdaságtörténeti kérdéseket: így foglalkoznak írások egy-egy család gazdasági helyzetével, felemelkedésével vagy éppen hanyatlásával. Míg J. Újváry Zsuzsanna és Zimányi Vera az Esterházy-család talán kevésbé kutató korai (16–17. századi) történetét és felemelkedésének gazdasági okait elemzi, addig Halmos Károly Thomas Mann *A Buddenbrook-ház* című regényét vizsgálja, az író hanyatlásképét elemezve. Bessenyei József nagy körültekintéssel veszi számba Nádasdy Tamás jövedelmeit és kiadásait, Papp Klára pedig egy másik család prominensének, Csáky László váradi nagyrépostnak hasonló, elsősorban birtokaihoz kötődő jövedelmeit elemzi. A családi gazdálkodással kapcsolatos problémák egyik visszatérő vetületére hívja fel a figyelmet Kövér György, aki a Kállay-család két ágának több évtizedes, a közös birtoktestek jövedelemelosztásával kapcsolatos perét mutatja be.

Szemán Attila szintén gazdaság-, illetve gazdálkodástörténettel foglalkozik írásában, ő azonban nem családok, hanem inkább egyes területek szintjén: a Szatmár megyei bányászüzemeltetés kora újkori helyzetét vizsgálja. Kitér a birtokviszonyok változásaira, a bányászcsaládok által használt bányapénzekre, nem hagyva figyelmen kívül Buza János másik igen kedvelt kutatási területét, a numizmatikát

sem. Zemplén megye 18. századi gazdálkodásával foglalkozik ifj. Barta János, aki a paraszti munka értékét, az e társadalmi csoporthoz köthető adókat vizsgálja, melynek révén ugyan pontos képet nem tud festeni a paraszti munka számokban kifejezhető értékéről, mégis igen fontos adatokkal szolgál a 18. századi jobbágyok értéktermelésének mikroregionális különbségeiről. A tanulmányok sorában természetesen a korabeli királyi Magyarország határain kívül eső területekkel foglalkozó írások is vannak. Dávid Géza tanulmányában részletekbe bocsátkozóan foglalkozik két, a temesvári vilájethoz tartozó település, Becse (Novi Becsej) és Becskerek (Zrenjanin) térségének török kori adó- és vámjövödelmeivel. A Kárpát-medencén kívül eső területek pénzügyi-gazdasági viszonyaiba, a vajdák anyagi helyzetébe engednek betekintést a Jakó Klára által vizsgált lajstromok, amelyek két 17. századi havasalföldi uralkodó (III. Michnea Radu és Constantin Șerban) brassói ingóságait veszik számba. Országos gazdaság- és gazdálkodástörténeti vizsgálatok eredményeiről olvashatunk Pálffy Géza és Péter Katalin írásaiban. Pálffy a 16–17. századi Magyar Királyság Habsburg Birodalmon belül elfoglalt gazdasági szerepét kívánja új vagy részben új szempontból bemutatni. A történész egyrészt hangsúlyozza az ország jelentőségét a Habsburg-államok, és legfőképp a Bécsi-medence gabonaellátásában, illetve úgy is értelmezi ezt a területet, mint a Birodalom legfőbb hadiipari felvevőpiacát, amely utóbbi egy, a kutatásokban eddig kevésbé hangsúlyos, megfontolásra érdemes szem-

pont lehet. Péter Katalin kutatásában arra keresi a választ, hogy miként kapcsolódik össze a kora újkor első százában a töredéktelek és a pusztatelek. A 16. századi urbáriumok kapcsán arra a következtetésre jut, hogy míg a középkorban szoros kapcsolat áll fenn e két fogalom között, a 16. században a pusztatelkek számának igen gyors csökkenése miatt ez kevésbé ragadható meg.

Több tanulmány érint közvetlenül vagy közvetetten pénztörténeti kérdéseket. A numizmatikai irodalom az Anjou-korból régóta ismeri a bardus és a szerencsedénár fogalmát, azonban a kettő viszonya eddig részben tisztázatlan volt. Tóth Csaba meggyőző érveket hoz fel a két fogalom azonossága mellett. Kora újkori pénzügyi zavarokat érint további két tanulmány is; míg Fodor Pál az Oszmán Birodalomban oly jellemző pénzügyi trükkök egyikével kapcsolatban mutat be egy török forrást, addig Dominkovits Péter az 1620-as évek közép-európai hiperinflációjának dunántúli megjelenésével kapcsolatban közöl eddig ki nem adott forrásokat.

Számos írás foglalkozik valamilyen formában a külkereskedelemmel, illetve az országok közötti gazdasági kapcsolatokkal. Draskóczy István a lengyel só magyarországi megjelenésének adatait elemzi a késő középkorban, és felveti a magyar pénzek lengyelországi elterjedésének egyik lehetséges tényezőjeként a sóért fizetett ellentételt. Molnár Antal a raguzai (Dubrovnik) kereskedők pozsegai (Požega) jelenlétével foglalkozik. Annak ellenére, hogy az egykori szlavóniai város nem szerepelt a legfonto-

sabb kereskedelmi központok között, mégis számos raguzai kereskedő jelenléte évtizedeken keresztül kimutatható a városban. A pozsonyi polgárok cseh és elsősorban morva kapcsolatait világítja meg Tózsá-Rigó Attila, aki a *Pozsonyi Tiltáskönyv* bejegyzéseit kutatva Iglau (Jihlava) és Pozsony lakosságának szoros együttműködését bizonyítja. Botlik Richárd a VIII. Henrik és Szapolyai János közti, a már korábbról jól ismert diplomáciai kapcsolatok mellett igazolja a gazdasági kapcsolatok meglétét is, egy Londonban kibocsátott váltó Habsburg Birodalmon belüli jelenlétével. Az anyagi segítségnyújtás egy más oldalával foglalkozik Orosz István, aki a hitel és uzsora 15–16. századi megítélését elemzi olyan egyházi gondolkodók írásaiban, mint Luther vagy Kálvin. Az anyagi támogatás egy, a maihoz közelebbi értelemben vett formájával foglalkozik Kozári Monika, aki a középkor óta adatolható bányatársulások rendszerét mint a nyugdíj- és betegbiztosítás előfutárát mutatja be.

Több szerző szentel figyelmet az adófizetés problémájának is. Gyöngyössi Márton áttekintést ad a *lucrum camarae* 15–16. századi sorsáról, Solymosi László pedig a bortized fizetésének kevésbé ismert rendszerét mutatja be. Bizonyítja, hogy a bortizedet (legalább részben) a szőlőhegy bejáratánál felállított sátraknál, a már kipréselt mustból szedték. A kora újkori harmincadvámok behajtásának problémáját érinti Geccsenyi Lajos, aki izgalmasan ábrázolja a 17. század derekának zavaros felső-magyarországi helyzetében a vám-tisztek közti korrupciót, a csempészet állandóan felszínen lévő problémáját.

Néhány tanulmány konkrét helytörténeti kérdéseket érint. Zsoldos Attila a fehérvári vásárok problémájával foglalkozik; tanulmányában igyekszik tisztázni a fehérvári várbéli vásár és a budai külvárosi vásár viszonyát. Petrovics István Lippa város négy 16. századi oklevelének bemutatásával a város igazgatási rendszerét ismer-teti, és a jelen lévő iparosok vizsgál-tával a település regionális jelentőségét igyekszik alátámasztani. Kaposi Zoltán Kanizsa városának reformkori ipar-osodási kísérleteivel foglalkozik, és arra keresi a választ, hogy miért nem vál-hott igazi ipari központtá a város.

Blazovich László a *Sváb Tükör* vizsgálata során a város és a falu főbb különbségeit mutatja be, illetve bizo-nyítja, hogy a városi jogok gyökere kevésbé a nemesi kiváltságokban, mint inkább a falujogban keresendő. Modern kori szakemberekkel foglal-kozik Papp Imre, aki Arthur Young francia mezőgazdaságról szóló munká-ját elemzi, és Pogány Ágnes, aki Szá-deczky-Kardoss Tibor 20. század elején élt közgazdász és statisztikus életút-ját, tevékenységét ismerteti. Végezetül Honvári János a magyarországi német vagyonban bekövetkezett károk után fizetendő kárpótlás kérdésével foglal-kozik írásában, és igen éles bírálattal illeti a korábbi kutatókat, amiért sze-rinte félreértelmezik a Magyarországra kivetett jóvátétel egyik fontos elemét.

A tanulmányok mellett a kötetben helyet kapott két köszöntő írás is, Szuhay Miklós és Szilágyi Dezsőné tollá-ból, illetve Buza János tudományos munkáinak jegyzéke. A kötet a szer-zők betűrendjében közli a tisztelgő tanulmányokat. Egy ilyen kötet írásait

ugyanakkor, amely a kora középkortól a 20. század második feléig igen különböző témákkal foglalkozó tanulmányokat foglal magában, talán szerencsésebb lett volna kronológiai vagy tematikus rendszerben közölni. A tanulmányokat számos forrásközlés, táblázat, ábra és néhány illusztráció egészíti ki, ugyanakkor térképek nincsenek a kötetben, ami bizonyos tanulmányoknál igencsak hiányzik. A kötet szerkesztői, Bessenyei József és Draskóczy István így is jelentős munkát

végeztek, például a tanulmányok után közölt bibliográfiák könnyebben használhatóvá teszik a könyvet, Buza János publikációinak összeállítása pedig fontos kutatói segédlet. A kötet mindenképpen lényeges eredményekkel szolgál a gazdaság-, a gazdálkodás- és a pénztörténet területén, és nem utolsósorban méltó tisztelgés e témakörök kora újkori vonatkozásainak egyik legnagyobb szakértője, Buza János előtt.

Vadas András